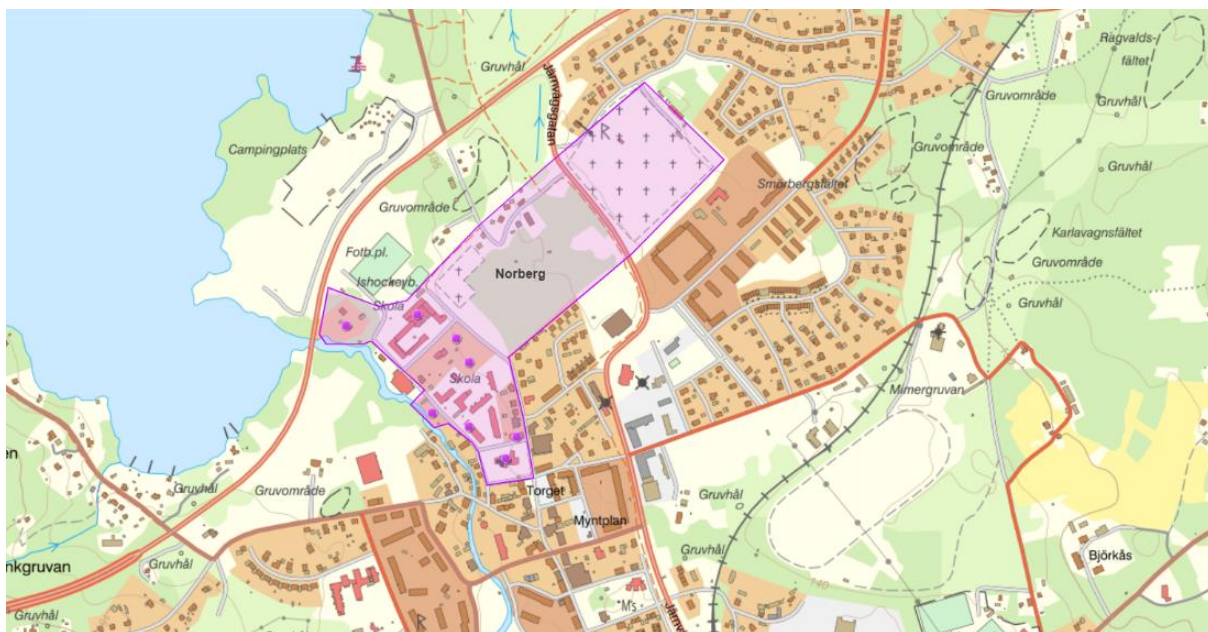


## NORBERG

---



### OMGIVANDE LANDSKAP/SIKTLINJER

Norbergs samhälle ligger i norra delen av Västmanlands län. Området består av storkuperad och skogrik bygd, sedan århundraden dominerad av bergsbruk och järnframställning. Norbergs bergslag är ett av de äldsta i landet och startade på 1100-talet. Brytning av järn hade pågått sedan 800–900-talet. Väg 68/69 från Fagersta passerar en höjd och får lutning ner mot Norbergs samhälle. Dominerande i landskapsbilden är Norbergs kyrkas torn.

### VÄGNÄT/STIGAR/VATTENDRAG

Norbergsån från sjön Noren rinner genom bergsmansbyn och platsen var en naturligt fördelaktig plats för etablering av bergsbruk och handel. Den gamla landsvägssträckningen genom centrala Norberg passerar gårdsbebyggelsen och kyrkan vid ån.

### KYRKAN, DESS PLACERING OCH BYNS UTBREDELSE

Kyrkan uppfördes troligen under 1300-talet, från början som kapell bestående av långhus, vapenhus och sakristia. Den ersatte troligen en byggnad av trä på platsen. En stadsliknande bebyggelse började etableras under 1300-talet. År 1422 bildade Norberg egen socken och kapellet blev kyrka med egen präst.

Kapellet låg bland bebyggelsen som var koncentrerad vid ån där vattnets kraft kunde användas. 1727 drabbades byn öster om ån av brand och stora delar av bebyggelsen på östra sidan förstördes. Flera av byggnaderna som uppfördes efter branden finns kvar. Under medeltiden fanns en torgplats söder om kyrkan. På 1850-talet blev torgplatsen för trång och marknaden flyttades till åkermarken sydöst om kyrkan. Runt den platsen växte ytterligare bebyggelse upp och på 1890-talet var platsen etablerad som ”torget”. År 1892 vidgades torget i den nya stadsplanen och flera av byggnaderna kring torget revs. Ny bebyggelse var anpassad efter den nya planen och flera av de nuvarande byggnaderna uppfördes under början av 1900-talet.

Sockencentrat är koncentrerat till den norra centrala delen av centrum från kyrkan och norrut. En äldre kyrkogård från 1800-talets mitt som började användas när kyrkogården kring kyrkan blev för liten är idag avetablerad och delar är avstängda på grund av rasrisk. Det äldre församlingshemmet och komministerbostaden ligger vid den äldre kyrkogården. De uppfördes under början av 1900-talet. Den nya kyrkogården ligger i samhällets nordöstra del. Prästgården ligger vid änden av Ågatan där sjön Noren rinner ner i ån. Här har prästgården legat sedan 1800-talets första hälft. Tidigare fanns en prästgård invid klockarbostaden vid ån och innan dess bodde prästerna på olika platser i den gamla byn. Längs vägen från kyrkan till prästgården passerar man klockargården. 1936 byggdes Centralskolan mellan prästgården och gamla kyrkogården. Senare under 1900-talet uppfördes Källskolan närmare kyrkan. Idag finns pastorsexpedition och församlingshem i ett modernare hus direkt norr om kyrkan. I närheten fanns tidigare två frikyrkobyggnader, idag kvarstår ett före detta baptistkapell.

#### GRÖNSTRUKTUR

Den äldre kyrkogården från 1800-talets mitt utgör idag en grön park med spridda trädrader och antydning till alléer. En fjärdedel av kyrkogårdens ligger bakom stängsel på grund av rasrisk. Där växer ogenomträngligt sly. Rester efter ett gravkapell finns på kyrkogården. Trädrader står på skoltomter och privata bostadstomter avgränsas med häckar mot gata.

#### BEBYGGELSE

Prästens löneboställe låg längs sjön Norens östra strand. Det byggdes omkring 1920 där det tidigare funnits bebyggelse. Idag är det privatägt.

På södra delen av den äldre kyrkogården kring kyrkan finns en mindre byggnad som innehåller en benkammare. Byggnaden uppfördes på 1700-talet och är en för länet unik kvarleva från ett ålderdomligt bruk.

	<i>Byggnadstyp</i>	<i>Årtal</i>	<i>Kommentar</i>
Ja	Kyrkan	1300-tal	Kyrkan präglas såväl exteriört som interiört av 1903–04 års konsekvent genomförda, påkostade utbyggnad och omgestaltung.
Ja	Prästgård	1949	Prästens boställe sedan 1700-talet. Nybyggdes efter brand 1949. Pastorsexpedition i flygelbyggnad.
Ja	Sockenstuga	1987	Dagens församlingshem och pastorsexpedition. Det äldre församlingshemmet är från 1915.
Ja	Klockargård Fattigstuga	1840-tal	
Ja	Skolhus Tiondebod Sockenmagasin Kyrkstall	1936, 1960-tal	Centralskola, Låg och mellanstadieskola
Ja	Komministergård	1916	

#### UTMÄRKANDE KARAKTÄRSDRAG

Kyrkliga byggnader samlade i en del av centrum. Blandade åldrar av bebyggelse.

## TIDSPERIOD OCH VÄRDERING

Området har en ålderdomlig karaktär med flera årsringar. Den före detta bergsmansbyn är synlig genom den äldre och storskaliga träbebyggelsen. 1900-talsbebyggelsen vid torget visar tydligt hur samhället utvecklades till en handelsplats. Flera av kyrkans byggnader uppfördes under 1900-talet. Senare komplement är de moderna skolorna som uppfördes från 1930-talet och framåt.

Äldre medeltid till 1350	1 Betydande värde som helhet
Yngre medeltid 1350–1550	o 2 Betydande värde i delar
1550–1760	3 Få betydande värden
1760–1860	
1860–1920	
1920–2000	
o Blandad tidsperiod	

## ANVÄNDNING IDAG

Kyrklig användning, privata bostäder, skolverksamhet.

## ATT TÄNKA PÅ

Norbergs sockencentrum ingår i riksintresse för kulturmiljövården U11 Norbergs centrum

Samtliga fornminnen är skyddade enligt 2:e kapitlet Kulturmiljölagen.

Kyrkobyggnaden, kyrkotomten, de kyrkliga inventarierna och begravningsplatsen skyddas genom 4:e kapitlet kulturmiljölagen.

Miljöbalkens generella biotopskydd gäller för odlingsrösen, stenmurar, åkerholmar, alléer (även enkelradiga), småvatten och våtmarker, källor samt pilevallar (hamlade träd på rad).

Delar av marken inom området kan regleras av detaljplan enligt plan- och bygglagen.

## VIDARE UNDERSÖKNINGAR

Mer info kring församlingshemmet och komministerbostaden vid Skolgatan.

## KÄLLOR

Norbergs kommuns kulturmiljöprogram, (arbetsmaterial), Västmanlands läns museum, Länsstyrelsen i Västmanlands län, Norbergs kommun.

Kulturhistorisk karakteristik Norbergs kyrka, 2005, Västerås stift



*Norbergs kyrka*



*Före detta klockargården vid Norbergsån med Norberg kyrka i bakgrunden.*



*Norbergs kyrka med äldre småskalig bebyggelse i förgrunden.*



*Före detta Norbergs prästgård.*



*Centralskolan*



*Entré till den äldre kyrkogården från 1800-talets mitt.*



*Rester av kapell på kyrkogården.*



*Det äldre församlingshemmet. Foto: Västmanlands läns museum.*



*Nya församlingshemmet.*